

תאריך עדכון: 20.03.2023

שם המחלקה: המחלקה לתלמוד ותורה שבעל-פה
שם ומספר הקורס: הטרימינולוגיה של התלמוד הבבלי
09-1084-01

שם הקורס באנגלית:

The Terminology of the Babylonian Talmud

שם המרצה: ד"ר ברק כהן

סוג הקורס: הרצאה

היקף שעות: 2 ש"ש

סמסטר: שנת

שנת לימודים: תשפ"ד

אתר הקורס באינטרנט: lemida.biu.ac.il

א. מטרת הקורס ותוצרי למידה:

מטרת הקורס:

מטרת הקורס היא להכיר בפני הלומד את המינוח התלמודי – מקורו, משמעותו והתפתחותו בסוגיות הבבלי. המגמה המרכזית של הקורס היא, שהלומד ירכוש את המיומנויות לשימוש במינוח של התלמוד הבבלי, ואת ההשלכות המרכזיות שיש לספרות זו.

תוצרי למידה:

במסגרת הקורס יילמדו הנושאים הבאים:

1. המשמעות ההיסטורית וההלכתית של המינוח התלמודי בבבלי
2. סקירת ספרות הכללים והשימוש בה
3. כללים ומונחים לזיהוי ואבחנה של אמוראים שונים בעלי שמות זהים
4. כללים ומונחים לאיתור ישיבות ואסכולות שונות
5. ביקורת על מקובלות בעולם המחקר

ב. תוכן הקורס:

רציונל, נושאים:

המינוח הפורמלי בספרות חז"ל – זו של תקופת בית שני, המשנה והתלמוד - משמש בעיקרו ככלי עזר להתמצאות במהלכים הנידונים בטקסט, ובאמצעותו ניתן לעמוד על דרכי הטיעון והחשיבה ביצירה החז"לית. במיוחד נפוץ הדבר בחקר התלמוד הבבלי: פרשנותם של המונחים, סוגי קושיות

ותירוצים, טיפוסים ראיות ודחיות, מינוחים תירוצים המובעים בלשון ספק או באסרטיביות, ישירים או מפולפלים, אופני הדיוקים וההיסקים, לשונות הקישור בין שלבי הסוגייה, ועוד. לעתים מקורם של מונחים מסוימים הוא בחטיבה ספרותית מאוחרת של הבבלי. פעילות זו של עורכי הבבלי היא עדות מהימנה למלאכת העריכה היסודית והשקולה של מנחסי התלמוד ועורכיו. מכאן גם החשיבות שיש להבנת משמעותם של המונחים בסוגיות הבבלי.

מהלך השיעורים:

השיעורים בכיתה מורכבים מלימוד תיאורטי ולימוד מעשי. מטרת החטיבה התיאורטית היא להציע לסטודנטים את הוראת המונחים ומשמעותם ואת ההשלכות הנובעות ממסקנות אלה, ואילו הדיון המעשי מלווה בניתוח טקסטואלי של הבבלי. כמה מן השיעורים יוקדשו להדרכה כיצד להתמצא במאגרי המידע הנגישים און-ליין לטובת הסטודנטים. כמו-כן, על הסטודנטים להגיש תרגילים במהלך השנה, ותרגילים אלה יהיו חלק מן המרכיב הסופי של הציון בקורס.

תכנית הוראה מפורטת לכל השיעורים:

מס' השיעור	נושא השיעור	קריאה נדרשת	הערות
2-1	מבוא (1): המשמעות הספרותית של המינוח התלמודי בתלמוד הבבלי	שפרבר, תשל"ח; גפני, תשמ"א; כהן, תשס"א (מבוא)	
4-3	מבוא (2): המשמעות ההיסטורית (שכבתית) של המינוח בבבלי	אפרתי, תשל"ג; גפני תשמ"ז (בדילוגים); ברודי, תשס"א; כהן, תשס"א, 182-181	
6-5	מבוא (3): ספרות 'בעלי הכללים' בימי הביניים	פרנקל, תשל"ה, 163; אפרתי, תשל"ג	
8-7	נוסחאות ציטוטים (1): המשמעות הספרותית וההיסטורית והשכבתית	קלמין, 1994, 86-81; כהן, 2019	
10-9	נוסחאות ציטוטים (2): המשמעות ההלכתית (כללי פסק ההלכה)	כהן, 2023	
11-9	מונחי ההיררכיה ויחסי הכפיפות בבבלי	קלמין, 1989; גודבלאט, 1970; גפני, 1991; כהן, 2002	
15-12	המונחים של סדרי הלימוד והסכולסטיקה: ניתוח משווה בין הבבלי ובתי הספר הנוצריים של המאה החמישית והשישית לסה"נ דיון במשותף ובשונה	בקר, 2013	
17-16	מונחי ההצעה של מקורות תנאיים בתלמוד הבבלי: המונחים ומשמעותם ההיסטוריים וההלכתיים	האופטמן, 2013; כהן, 2017	
19-20	מונחים מאוחרים (סבוראיים וגאוניים)	אלמן, 2006	
21	סיכום ודיון בהשלכות		

ג. דרישות קדם:

פתוח לקהל הרחב, ואין צורך בידע מוקדם.

ד. חובות / דרישות / מטלות:

קריאת ביבליוגרפיה, הכנת מקורות לשיעור, נקודות למחשבה, השוואות בין חומרים, וכיוצ"ב. בקורס זה יש חובת נוכחות בכל השיעורים, שתיבדק מדי שיעור. תלמיד שייעדר מעל שתי הרצאות ללא סיבה מוצדקת לא יורשה לגשת לבחינה המסכמת או להגיש עבודה, ולא יקבל ציון בקורס. כמו-כן, במהלך השיעורים יש חובת הגשת מטלות/תרגילים קצרים, שמטרתם לוודא הבנה ויכולת ניתוח עצמאיים של הלימוד.

ה. מרכיבי הציון הסופי:

הציון הסופי מורכב מבחינה (70%) ומטלות (30%) במהלך השנה.

ו. ביבליוגרפיה:

ספרות מחקר:

חומר חובה לקריאה

אברמסון, ש'. "כללים בתלמוד", סיני, קה (תש"ן), עמ' כב-לב.
כהן, א'. "למשמעות ההיסטורית הגלומה במונח 'איקלע רב פלוני'", סידרא, טו (תשנ"ט), עמ' 51-64.

Cohen, A, 'The Contrastive Term "אתון מתניתו... און מתנין..." in the Babylonian Talmud and its Historical Significance', *Hebrew Union College Annual (HUCA) 72* (2001), pp. 45-60

חומר לקריאה מומלצת

אברמסון, ש' (מהדיר). פרקים מן 'מבוא התלמוד' לר"ש בן חפני, ירושלים, תש"ן אלבק, ח'. מבוא לתלמודים, ת"א, תשכ"ט
אסף, ש'. תקופת הגאונים וספרותה, ירושלים, תשט"ו, עמ' רכג-רמה.
*אפרתי, י"א. תקופת הסבוראים וספרותה, ירושלים, תשל"ג, עמ' א-לב.
אפשטיין, י"נ. מבוא לנוסח המשנה, ירושלים, תשכ"ד(2).
*אפשטיין, י"נ. מבואות לספרות האמוראים, ירושלים, תשכ"ג, עמ' 610-615.
אפשטיין, מחקרים בספרות התלמוד ובלשונו שמיית, א-ג, ירושלים, תשמ"ד-תשמ"ח.
ברודי, י'. "בירור המקורות לכרונולוגיה של תקופת התלמוד", תרביץ, ע (תשס"א), עמ' 107-75.
גודבלאט, ד'. "התפתחויות חדשות בחקר ישיבות בבל", ציון, מו (תשמ"א), עמ' 14 – 38.
גפני, י'. יהדות בבל ומוסדותיה, ירושלים, תשל"ה.

- *גפני, י'. "הערות למאמרו של ד' גודבלאט", ציון, מו (תשמ"א), עמ' 52 – 56.
- דה-פריס, ב'. **מחקרים בספרות התלמוד**, ירושלים, תשכ"ח, עמ' 200-238.
- הלבני, א"ב. **כללי פסק ההלכה בתלמוד**, לוד, תשנ"ט.
- *הלבני, ד'. **מקורות ומסורות**, סדר נשים, ת"א, תשכ"ט * (מפתח העניינים).
- *סדר מועד: יומא-חגיגה, ירושלים, תשל"ה (כנ"ל).
- *שבת, ירושלים תשמ"ב (כנ"ל).
- *עירובין-פסחים, ירושלים, תשמ"ב (כנ"ל).
- *מסכת בבא קמא, ירושלים, תשנ"ג (כנ"ל).
- *מסכת בבא מציעא, ירושלים, תשס"ג (כנ"ל).
- *מסכת בבא בתרא, ירושלים תשס"ח (כנ"ל).
- *ווייס, א'. **מחקרים בתלמוד**, ירושלים תשל"ה, עמ' 245-251.
- זייני, ר"א. רבן סבוראי וכללי ההלכה, א, חיפה, תשנ"ב.
- *כהן א'. "על מטבע הלשון 'לא שמיע לי כלומר לא סבירא לי בתלמוד הבבלי", תרביץ, נג (תשמ"ד), עמ' 467-472
- *כהן, א'. "ידאי סלקא דעתך לעומת 'סלקא דעתך אמינא' בבבלי", סיני, צט (תשמ"ו), עמ' רמט-רסב.
- *כהן, א'. "ביקורת הלכתית לעומת ביקורת ספרותית בסוגיות התלמוד (פרק בהתהוות השכבתית של הבבלי)", אסופות, ג (תשמ"ט), עמ' שלא-שמו.
- כהן, א'. "רבנן סבוראי" [על: זייני, ר"א, רבנן סבוראי וכללי הלכה, ח"א, חיפה תשנ"ב], סיני, קיא (תשנ"ג), עמ' קפד-קצא.
- *כהן, א'. "על המונח 'דאיתמר' – שימוש ומסגרתו", אסופות, ח (תשנ"ד), עמ' עט-צז.
- *כהן, א'. "למשמעות ההיסטורית הגלומה במונח 'איכלע רב פלוני'", סידרא, טו (תשנ"ט), עמ' 51-64.
- *כהן, א'. רבינא וחכמי דורו - עיונים בסדר הזמנים של אמוראים אחרונים בבבל, ר"ג, תשס"א, מבוא, עמ' 17-21; 100-105, 153-180; 181-182; 183-206; 217-255 (וכן הפניות לפי מפתח המונחים, עמ' 296-301).
- כהן, א'. "מר זוטרא האמורא – ראש ישיבת פומבדיתא?", בר אילן ל-לא (תשס"ו) [מוקדש לזכר פרופ' מ"ש פלדבלום], עמ' 181-212
- ב"ש כהן, "ישיבות מקומיות בבבל בתקופת התלמוד", ציון, ע (תשס"ה), עמ' 447-471
- מלמד, ע"צ. פרקי מבוא לספרות התלמוד, ירושלים, תשל"ג, עמ' 330-441 (בדילוגים).
- *פרידמן, ש"י. "פרק האשה רבה בבבלי (בצירוף מבוא כללי על דרך חקר הסוגיה)", בתוך: **מחקרים ומקורות**, א, ירושלים-ניו-יורק, תשל"ח, עמ' 275-321 (בדילוגים).
- *פרנקל, ז'. מבוא הירושלמי, ברסלוי, תר"ל (הדפסה מחדשת: ירושלים, תשכ"ז, דף כט ע"א-מ ע"א (בדילוגים)).
- פרידמן, ש"י. "כתיב השמות 'רבה' ו'רבא' בתלמוד הבבלי", סיני, קי (תשנ"ב), עמ' קמ-קסד.
- פרידמן, ש"י. תלמוד ערוך: השוכר את האומנין, הפירושים, ירושלים, תשנ"א.
- *הנוסח, ירושלים, תשנ"ז, עמ' 7-23 ועפ"י מפתח העניינים, עמ' 416-421.
- פרידמן, ש"י. "כל הקצר קודם", לשוננו, לה (תשל"א) עמ' 117-129.
- פרנקל, י'. דרכו של רש"י בפירושו לתלמוד הבבלי, ירושלים תשל"ה, עמ' 163-201.

קלמן, י"צ. האוקימתא האמוראית 'הכא במאי עסקינן' המתייחסת למקורות תנאיים –
טיבה, אופיה וצורתה, עבודת דוקטור, אוני' בר-אילן, ר"ג, תשס"ב.
רבינוביץ, ז"ו. שערי תורת בבל, ירושלים תשכ"א.
שלינגר, ש"ש. מחקרים בתלמוד, ירושלים תשנ"ט, עמ' 51-71.
שפיגל, י"ש. הוספות מאוחרות (סבוראיות) בתלמוד הבבלי, עבודת דוקטור, אוני' תל-
אביב, ת"א, תשל"ו, עמ' 86-95 ; 152-163 (בדילוגים).
*שפרבר, ד'. "מחקרים בכרונולוגיה תלמודית", בתוך: מכתם לדוד: ספר זכרון להרב דוד
אוקס (עורכים: י"ד גילת וא' שטרן), ר"ג, תשל"ח, עמ' 77-85.

R. Brody, "The Epistle of Sherira Gaon", *Rabbinic Texts and the History of Late-Roman Palestine* (eds., M. Goodman, P. Alexander), Oxford 2010, pp. 253-264

*Cohen, A. "Was Age the Decisive Criterion of Subordination Among the Amora'im?", *JQR*, 92 (2002), pp. 279-313

*Cohen, A, 'The Contrastive Term "אתון מתניתו... אן מתנינן..." in the Babylonian Talmud and its Historical Significance', *Hebrew Union College Annual (HUCA)* 72 (2001), pp. 45-60

Cohen, A 'Non-Chronological *sugyot* in the Babylonian Talmud: The Case of bBK 41a', *Review of Rabbinic Judaism (RRJ)* 9 (2006) pp. 75-91

Goodblatt, D. "Towards the Rehabilitation of Talmudic History", In: *History of Judaism: The next Ten Years* (ed. B. Bokser), California, 1981, pp. 77-96.

Kaplan, J. *The Redaction of the Babylonian Talmud*, N.Y., 1933.

Kraemer, D.C. *The Mind of the Talmud: An Intellectual History of the Bavli*, N.Y., 1990.

Segal, E.L. *Case Citation in the Babylonian Talmud*, Atlanta-Georgia, 1990.